

Un intent d'interpretació sintàctica dels segments de discurs amb unitat semàntica.

Josep Maria Virgili i Ortiga

Quan diverses disciplines estudien la mateixa matèria, però des de diferents punts de vista o bé considerant-ne diferents aspectes, hi ha el perill que cada una d'elles només obtingui una visió parcial de l'objecte estudiat. Bé que cada disciplina concreta pot aprofundir millor en l'estudi que no pas el treball interdisciplinari, també és cert que la interdisciplinarietat pot aconseguir una millor interpretació dels fets o una millor sistematització teòrica.

Si això és cert en general, més ho és en els punts d'intersecció de dues disciplines, en les fronteres sempre imprecises que les separen: aquest treball és un intent molt elemental d'establir un pont entre la lexicologia i la sintaxi, en tant que ambdues estudien el discurs.

Els tres nivells de Jackendoff

Des del punt de vista sintàctic, Jackendoff⁽¹⁾ estructura el discurs en tres nivells concèntrics de complementització. Abracen tota mena de sintagmes i es basen en criteris semàntics.

Reduiré l'exposició del sistema de Jackendoff per al cas dels complements del sintagma nominal (SN). El nucli bàsic del SN és el nom substantiu; a la dreta d'aquest nucli hi poden aparèixer, d'esquerra a dreta per aquest ordre, complements de tres nivells:

a) Nivell 1, o dels complements subcategoritzats:

Són complements lligats semànticament al nom. Se'ls reconeix amb facilitat a causa que no poden dur cap quantificador a la seva esquerra: *enginyer aeronàutic, exploració lunar* (no podem dir «enginyer molt aeronàutic» ni «exploració bastant lunar»).

b) Nivell 2:

Cal advertir en primer lloc que s'ha de considerar com a nucli d'aquests complements el sintagma format pel nucli original -el nom- acompanyat dels determinants i complements de nivell 1. La notació d'aquest sintagma és \bar{N} . Els complements de nivell 2 presenten dos trets bàsics: a) No estan lligats semànticament al nom, i b) són especificadors, és a dir, restringeixen el camp de significació del seu nucli (N). Poden dur quantificadors a l'esquerra: *enginyers aeronàutics simpàtics, enginyers aeronàutics molt simpàtics*.

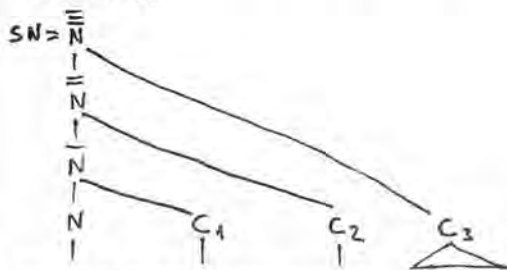
El complement *simpàtics* restringeix el camp de significació de *enginyers aeronàutics*, ja que no cal dir que hi ha menys «*enginyers aeronàutics simpàtics*» que no pas «*enginyers aeronàutics*».

c) Nivell 3:

De manera anàloga al que s'esdevenia al nivell 2, el nucli d'aquests complements serà el sintagma format pel \bar{N} acompanyat dels determinants i complements de nivell 2. La notació d'aquest sintagma és $\bar{\bar{N}}$. Els complements de nivell 3 presenten dos trets bàsics: a) No estan lligats semànticament al nom, i b) Són explicatius, és a dir, no restringeixen el camp de significació del nucli (N), sinó que simplement hi afegeixen una idea accessòria (per això se solen separar amb una coma): *enginyers aeronàutics simpàtics, als quals em refereixo*.

El sintagma resultant de l'adjunció dels determinants i complements de nivell 3 al $\bar{\bar{N}}$ és el veritable sintagma nominal, el que contempla totes les possibilitats de realització. La seva notació és $\bar{\bar{\bar{N}}}$. Observem, a més, que els complements de cada nivell es van col·locar per ordre, d'esquerra a dreta (no fóra possible de dir, per exemple: *enginyers, als quals em refereixo, simpàtics aeronàutics*).

L'anàlisi fóra:

(Complement de nivell 1: *aeronàutics*; de nivell 2: *simpàtics*; de nivell 3: *als quals em refereixo*).

Contacte amb la lexicologia.

Aquest model sintàctic entra en contacte amb la lexicologia en el nivell més baix de l'arbre sintagmàtic. Efectivament, sota del nivell més baix és on es produeix la inserció lèxica, és a dir, l'aplicació en cada element

sintàctic (de l'esmentada part inferior de l'arbre) d'unitats lèxiques de la categoria gramatical corresponent.

Aleshores ens trobem amb el fet que algunes d'aquestes unitats lèxiques (en general anomenades mots, expressions, perifrasis, locucions, etc.) consten de diversos elements. Aquests elements, als quals no vull donar ara cap nom en concret per no suscitar problemes terminològics, són objecte d'estudi de la lexicologia. És per això que hem afirmat que en aquest punt la sintaxi es troba en contacte amb la lexicologia.

Proposta d'anàlisi

Per tal de poder explicar les unitats lèxiques complexes, nosaltres pretenem d'estendre el mateix model d'anàlisi que hem descrit per a la frase al nivell lèxic, es a dir, a tot allò situat per sota de la unitat semàntica: continuarem l'arbre sintagmàtic per sota d'elements que tenen entrada pròpia als reculls lèxics o diccionaris. Vejam-ne algun exemple: **trompa d'Eustaqui, quinta essència**. Ambdues unitats tenen entrada al diccionari Alcover-Moll, la primera també al Fabra i a la Gran Enciclopèdia Catalana i la segona en castellà s'escriu «*quintaesencia*», com un sol mot. Però és evident que des del punt de vista sintàctic constitueixen sengles SN (sintagmes nominals) d'estructura N SPrep (nom + sintagma preposicional) el primer i Num N (numeral + nom) el segon. Si ens preguntem de quin nivell foren aquests SN haurem de respondre que de cap dels tres de Jackendoff.

La resposta que proposem a la pregunta és que fóra d'un quart nivell, situat a la base de l'arbre i que per això podríem anomenar **nivell zero**. Un sintagma nominal de nivell zero implica determinants i complements també de nivell zero, els quals, des d'un punt de vista formal són iguals que els altres (els darrers poden realitzar-se de qualsevol de les formes que adopten els complements de nom: SPrep (*dragó de Komodo*), SAdj (*guardia civil*), Proposició (*estel que cau = meteorit*), etc.), però tenen una caracterització semàntica específica.

Aquests determinants i complements tindrien com a característica fonamental la capacitat de contribuir al nu-

cli un significat diferent del que tindria si anés sol. De fet qui té aquest nou significat és tot el SN de nivell zero: és precisament per això que té unitat semàntica.

En els exemples que hem donat podem observar que la **trompa d'Eustaqui** és una cosa diferent d'una *trompa*; i la **quinta essència** no és -en termes reals- l'*essència que fa cinc*. Primitivament eren sintagmes de nivell 1 originats en el sentit figurat o en la metàfora, però el fet d'haver-se lexicalitzat és el que ens fa considerar-los de nivell zero.

En exemples com: **trompa d'Eustaqui, trompa de Fal·lopi, elefant mari, cavall berrat, forat negre**, el fet que els dos primers no siguin cap *trompa*, que el tercer no sigui un *elefant*, etc. és el tret específic que fa que els considerem de nivell zero. Comparem també **elefant mari** amb **elefant zairès**: el primer és un animal diferent mentre que el segon és un elefant amb una determinada característica (i fora de nivell 1).

Podria semblar dubtós l'establiment del nivell de sintagmes com **elefant africà -*laxodonta africana***- (espècie diferent de l'*elefant indi -*elephas cuaxomus**-), **herba talpera, tauleta de nit, adventista del setè dia, esparver d'espatlles negres**. El fet que aquestes unitats lèxiques s'apliquin, respectivament, a un elefant, una herba, una tauleta, etc., no ens ha de fer dubtar de considerar-los del nivell zero. Vejam el perquè amb el segon exemple: *talpera* no és un adjectiu aplicable a una herba d'unes determinades característiques -una herba en sentit genèric- sinó que l'*herba talpera* és una espècie vegetal concreta (*Datura stramonium*): és dir que sí que hi ha canvi de significat amb l'adjunció del complement. Comparem **herba talpera** (de nivell zero) amb **herba re-meiera** que no és cap espècie d'herba! (de nivell 1)

I les mateixes consideracions les podríem fer sobre els altres exemples (tots amb entrada a la G.E.C.). Dels dos darrers exemples voldríem destacar la major complexitat dels sintagmes: l'extensió d'aquests sintagmes creiem que és il·limitada, només fóra qüestió de cercar-ne exemples.

Vejam ara un exemple de \bar{N} amb un complement de -ada lliure:

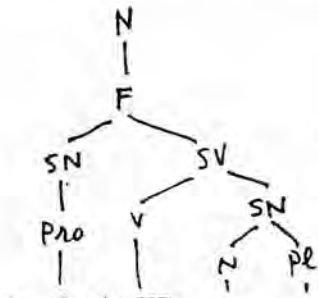

(Complement de nivell zero: *del setè dia*; de primer: *europèu*; de segon: *molt simpàtic*; de tercer: *que ens visita*).

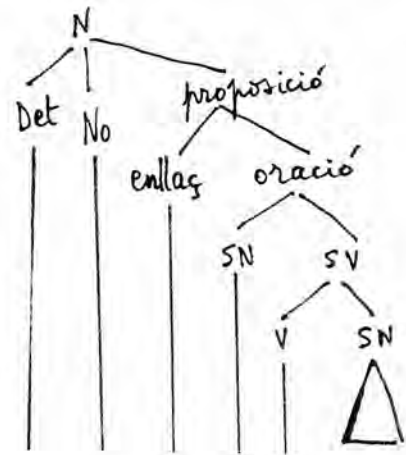
Tot i que és obvi, afegim-hi que els complements de nivell zero ocupen el primer lloc a la dreta del nucli: no podria ser d'altra manera essent com són els de nivell més baix. Tenen, doncs, un funcionament anàleg als dels altres tres nivells.

L'existència del nivell zero es podria estendre a altres categories gramaticals. Vejam-ne només alguns exemples perquè una explicació més detallada sortiria del limitat abast d'aquest article: **gran danès** -raça de gos- (adjectiu), **beure oli** (verb), **d'acord amb** -segons- (preposició). Val la pena de constatar que un estudi amb més profunditat d'aquest tema ens portaria a una millor interpretació de les perífrasis verbals i les frases fetes, en el cas del verb, i de les locucions prepositives amb càrrega semàntica, per al cas de les preposicions.

Afegirem, com a darrera consideració, que la interpretació generativista que Max W. Wheeler fa dels mots catalans de doble arrel⁽²⁾ també caldria inscriure-la, dintre de l'arbre generatiu, en el nivell zero, puix que es troba per sota de la unitat semàntica. L'exemple que Wheeler analitza:

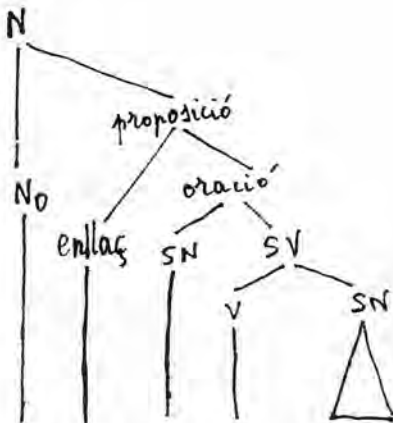
(op. cit. pàg. 237)
segons la nostra convenció fóra:

munta càrregues ... una cosa₁ que₁ munta càrregues

Partint de Wheeler, que com veiem ja treballa amb parts de mot, un estudi amb més profunditat d'aquest tema podria donar explicacions molt satisfactòries de la interacció entre els monemes que s'integren en un mot, o un grup de mots amb unitat semàntica, interacció a la qual sovint es pot donar una interpretació de base sintàctica.

Josep Maria Virgili

- (1) JACKENDOFF, X *Syntax. A Study of Phrase Structure*. Linguistic inquiry monograph. Col. MIT (syntax) núm. 77. 1977.
- (2) Max W. WHEELER, *Problemes lèxics per al generativista: els mots catalans de doble arrel*. Actes del quart col.loqui internacional de llengua i literatura catalanes. Basilea, març de 1976. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1977. Pàg. 235 i ss.